

Basic Dates van de Diaconiologie

Eerherstel voor de bedieningen van het Woord

Deel I

Basic Dates van de Diaconiologie

Eerherstel voor de bedieningen van het Woord

Deel I

Dr. T. Brienen

emeritus predikant van de Christelijke Gereformeerde Kerken
in Nederland
2016

Uitgeverij Heijink – Hardenberg

Schrijver: Dr. T. Brien
Coverontwerp: Ida Veurink
ISBN: 9789463185479
Uitgeverij Heijink, Hardenberg
© 2016 Dr. T. Brien

Inhoudsopgave

WOORD VOORAF	20
DEEL I	23
1. Inleiding	23
2. Namen en omschrijvingen	24
2.1. Pastoraal Theologie	25
2.2. Praktische Theologie	27
Herkomst en gebruik	27
Inhoud	28
<i>a. F.D.E. Schleiermacher</i>	29
<i>b. E. Chr. Achelis</i>	30
<i>c. F. Niebergall</i>	33
<i>d. L. Fendt</i>	35
<i>e. K. Barth</i>	36
<i>f. W. Muurling</i>	39
<i>g. J.J. van Oosterzee</i>	40
<i>h. A. van Veldhuizen</i>	41
<i>i. G. Heitink</i>	42
<i>j. C.J. de Ruijter</i>	44
2.3. Ambtelijke Theologie	46
Herkomst	46
Gebruik	47
<i>a. J. Waterink</i>	47
<i>b. C. Trimp</i>	48
Inhoud	49
Niet meer in gebruik	52
2.4. Diaconiologische Theologie	62

3. Kernzaken van de Diaconiologie	57
3.1. Het Woord dat wil worden bediend	58
3.2. De bediening van het Woord	60
3.3. Het Woord in zijn dimensies	62
3.4. De velden van de bediening van het Woord	64
A. Israël	64
B. De gemeente	66
C. De wereld	67
3.5. De organen van de bediening van het Woord	68
4. De plaats van de hulpwetenschappen	69
4.1. Inleiding	69
4.2. Visie van T. Hoekstra	70
4.3. Visie van J. Waterink	72
4.4. Visie van A.K. Ploeger	75
<i>1. Een definitie van 'praktische theologie'</i>	75
<i>2. De weg naar deze definitie</i>	75
<i>3. De aard van het verlangen</i>	78
<i>4. De gevolgen voor de hedendaagse 'praktische theologie'</i>	80
<i>5. Evaluatie</i>	83
4.5. Visie van F.G. Immink	84
4.6. Visie van C.J. de Ruijter/C. van Dusseldorp	86
4.7. Eigen visie	90
5. Basic dates in de vakgebieden van de Diaconiologie:	90
Inleiding	90
5.1 Liturgiek:	91
a. Actualiteit	91
b. Liturgie of samenkomst	92
c. Plaats van de Liturgiek binnen de theologie	96
d. Het zingen	98

e. De orde van de dienst	100
f. Het moment van stilte	105
g. Groet en votum	106
h. Voor- en nadelen van de beamer	107
i. Kansel en tafel:	110
De discussie tussen G. van der Leeuw en	
O. Noordmans	
<i>Actualiteit</i>	110
<i>De inzet</i>	111
<i>De reactie</i>	114
<i>De repliek</i>	119
<i>Nadere precisering</i>	121
<i>Laatste weerwoord</i>	122
<i>Samenvatting en conclusie</i>	123
j. Exposé: Pneuma et Liturgia	124
1. <i>Inleiding – Probleemstelling</i>	124
2. <i>Stand van zaken</i>	125
2.1. <i>Enige recente publicaties</i>	125
Georg Rietschel	125
Abraham Kuypers	126
Gerardus van der Leeuw	128
Oepke Noordmans	129
Hendrik Jonker	134
Cornelis Trimp	134
Adriaan Cornelis Barnard	135
2.2. <i>Enige liturgische structuren</i>	137
<i>De vroeg-christelijke liturgie</i>	138
<i>De oosters-orthodoxe liturgie</i>	139
<i>De roomse liturgie</i>	140
<i>De liturgie van de Reformatie</i>	140
a. <i>Maarten Luther</i>	140
b. <i>Johannes Calvijn</i>	142
c. <i>Latere ontwikkelingen</i>	144
3. <i>Uiteenzetting van de pneumatologische momenten</i>	
<i>in de liturgie</i>	144
3.1. <i>De presentie van de Geest als basis van alle</i>	

<i>liturgie</i>	144
3.2. <i>Het werk van de Geest in de akten van de liturgie</i>	146
3.3. <i>Fundament en uitzicht</i>	147
5.2. Homiletiek	148
a. Preken uit het Oude Testament	148
b. Lang of kort preken	151
c. Heilshistorische of/en heilsordelijke prediking	153
d. Geestelijke leiding in de prediking	161
e. De prediker	165
1. <i>In relatie met de wereld</i>	166
2. <i>In relatie met zijn omgeving</i>	168
3. <i>In relatie met zijn gemeente</i>	170
4. <i>In relatie met zijn gezin</i>	172
5. <i>In relatie met zijn werkkamer</i>	174
f. De Catechismusprediking in deze tijd	176
I. <i>Actualiteit</i>	176
II. <i>Geschiedenis</i>	179
1. <i>Het Paltzische begin</i>	179
2. <i>De Nederlandse lijn</i>	180
3. <i>Dordt en verder</i>	181
4. <i>Nieuwe impulsen</i>	184
5. <i>Onze tijd</i>	184
III. <i>Bestaansrecht</i>	185
1. <i>Inleiding</i>	185
2. <i>Het leerkarakter van de Schriftuurlijke prediking</i>	186
3. <i>De kerkelijke stof van de leer-prediking</i>	187
IV. <i>Verbanden</i>	188
1. <i>Woordbediening en Catechismus-prediking</i>	188
2. <i>Catechismus-exegese en Catechismus-prediking</i>	189
3. <i>Theologie en Catechismus-prediking</i>	191
4. <i>Catechese en Catechismus-prediking</i>	193
5. <i>Geestelijke leiding en Catechismus-prediking</i>	194
V. <i>De liturgie van de Catechismus-prediking</i>	196

VI. <i>Variatie in de Catechismus-prediking</i>	197
VII. <i>De betekenis van de Catechismus-prediking</i>	199
g. New Homiletic	200
1. <i>Ontstaan</i>	200
2. <i>Enige vertegenwoordigers</i>	201
A. Fred B. Craddock	201
B. Eugene L. Lowry	204
C. David G. Buttrick	207
3. <i>Samenvatting en beoordeling</i>	211
DEEL II	221
5.3. Poimeniek	221
a. Zielszorg een zwakke schakel	221
b. De aard van de zielszorg	222
c. Het subject van de zielszorg	223
d. De geschiedenis van de zielszorg	225
1. <i>Oude Testament en het Jodendom</i>	225
2. <i>Nieuwe Testament en Vroeg-Christelijke Gemeente</i>	225
e. Werkvormen van zielszorg	280
1. <i>Zielszorg in (huis)bezoek</i>	230
2. <i>Zielszorg door gesprek</i>	236
3. <i>Zielszorg per brief</i>	243
4. <i>Zielszorg per telefoon</i>	246
5. <i>Zielszorg per computer</i>	248
f. Zielszorg aan zielszorgers	250
g. Zielszorg aan terminale patiënten	253
I. De terminale patiënten	254
II. Het pastoraat aan terminale patiënten	258
1. <i>De visie van E. Thurneysen, H. Asmussen e.a.</i>	258
2. <i>De visie van S. Hiltner en C.R. Rogers</i>	259
3. <i>De visie van Jay E. Adams</i>	260
4. <i>De Bijbelse en gereformeerde visie</i>	260

III. De leiding van de Heilige Geest in het pastoraat aan terminale patiënten	261
h. Dienstgeheim of zwijgplicht in de zielszorg	266
1. <i>Aanleiding</i>	266
2. <i>Inhoud</i>	268
3. <i>Verwerking</i>	268
5.4. Catechetiek	270
I. Actualiteit	270
a. De catechese in een impasse	270
b. De oorzaken en/of knelpunten	272
c. Van stiefkind tot troetelkind?	274
d. Wat is catechese? Naam en begrip	277
I. Naam	277
II. Omschrijving	288
II.a. Van Hervormde zijde:	289
1. K.H. Miskotte	289
2. P. ten Have	290
3. S.F.H.J. Berkelbach van der Sprenkel	291
4. R. Bijlsma	292
5. M.H. Bolkestein	293
6. G.D.J. Dingemans	294
7. D. Dekker	295
II.b. Van Gereformeerde zijde:	296
1. T. Hoekstra	296
2. J. Waterink	297
3. K. Dijk	297
4. K.A. Schippers	299
II.c. Van Gereformeerd-Vrijgemaakte zijde:	301
C. Trimp	301
II.d. Eigen omschrijving	301
e. Wie zijn de catechisanten?	305
e.1. Actualiteit en noodzakelijkheid van onze aandacht	305
e.2. De kaders van onze aandacht voor de	

catechisanten	305
e.3. Algemene aard en instelling van jongeren tussen 12 en 25 jaar	306
e.3.1. Sociaal-cultureel bezien	306
<i>Algemeen tijdsbeeld</i>	306
<i>Kenmerken van de jeugd in dit tijdsbestek</i>	309
<i>Kerkjeugd door dit tijdsbeeld in dit tijdsbestek mee bepaald</i>	313
e.3.2. Psychologisch bezien	313
<i>Drie grote richtingen</i>	314
<i>Drie grote onderzoekers</i>	315
<i>Drie grote resultaten</i>	318
<i>Een grote missing link</i>	319
e.3.3. Religieus-ethisch bezien	320
<i>Inleiding</i>	320
<i>Uitwerking</i>	320
<i>Slotconclusie</i>	329
e.4. Verwerking	330
f. Wie is de catecheet?	332
1. De hoogste Catecheet	332
2. De kerkelijke catecheet	333
3. De vereisten voor de catecheet	341
a. <i>Confessionaliteit</i>	341
b. <i>Vroomheid</i>	342
c. <i>Pastoraliteit</i>	344
d. <i>Professionaliteit</i>	347
4. Uitleiding	350
g. Wat is de catechesestof?	352
1. Terreinverkenning	352
2. De leerstof in de traditie van Jodendom en Christendom	352
a. <i>Van het Jodendom</i>	352
b. <i>Van het Christendom</i>	353
3. De leerstof in relatie tot de doelstelling van de catechese	368
4. Afronding	373

h. Welke catechetische leermethoden?	375
1. <i>De vraag- en antwoordmethode</i>	375
2. <i>Nieuwe leermethoden</i>	376
i. Welke catechesevormen?	377
1. <i>Doopcatechese</i>	377
2. <i>Belijdeniscatechese</i>	378
3. <i>Volwassenencatechese</i>	379
4. <i>Huwelijkscatechese</i>	380
5. <i>Gehandicapten catechese</i>	381
6. <i>Catechese voor doven en slechthorenden</i>	382
5.5. Oikodomiek	383
1. Actualiteit	383
2. Omschrijving	383
3. Het bouwwerk	387
a. <i>De gemeente van de Here God</i>	387
b. <i>Het volk van God</i>	388
c. <i>De kudde van de Herder Jezus</i>	389
d. <i>Het gezin van God</i>	389
e. <i>De tempel/het huis van God</i>	390
f. <i>Het lichaam van Christus</i>	391
g. <i>De wijnstok</i>	392
h. <i>Het priesterschap</i>	393
i. <i>De oproep tot herautendienst</i>	393
4. De bouwers:	394
1. <i>De drie-enige Goddelijke</i>	394
2. <i>De kerkelijke bouwers</i>	395
5. Het Bijbelse bouwontwerp	397
5.6. Kybernetiek	398
1. Waarom bij de Diaconologie?	398
a. Een eerste oriëntatie	398
b. Een nadere uitwerking	400
1. <i>Onder de 'praktische theologie'</i>	401

2. <i>Onder de ecclesiologische vakken</i>	402
c. Een afsluitende beantwoording	404
2. Omschrijving van het vak	405
3. Studieveld van de Kybernetiek	406
5.7. Laïek	407
1. De naam	407
2. De inzet van de laïci	408
2.1. <i>Institutaire Laïek</i>	408
2.2. <i>Organische Laïek</i>	409
2.3. <i>Eigen indeling</i>	410
5.8. Diakoniek	411
1. Woord en daad ineen	411
a. <i>Etymologische intake</i>	411
b. <i>Enige lijnen uit het Oude en Nieuwe Testament</i>	412
1. Uit het Oude Testament	412
2. Uit het Nieuwe Testament	414
2. De intentie van het dienen	419
3. De geschiedenis van het dienen:	421
a. <i>De Vroeg-Christelijke kerk</i>	422
b. <i>De Reformatie van Calvijn</i>	423
c. <i>Gisbertus Voetius (1589-1676)</i>	424
d. <i>O.G. Heldring (1804-1876)</i>	424
e. <i>W. van den Bergh (1850-1890)</i>	426
f. <i>20^e Eeuw: De kerken en het diaconaat</i>	427
4. De terreinen van het dienen:	429
a. <i>De interne terreinen:</i>	429
a.1. <i>armen en behoeftigen</i>	429
a.2. <i>wezen en weduwen</i>	430
a.3. <i>werkelozen en werkzoekenden</i>	431
a.4. <i>geboorte, ziekte en sterven</i>	433
a.5. <i>alleengaanden en vereenzaamden</i>	434
a.6. <i>vreemdelingen en asielzoekers</i>	435

<i>a.7. zieken en uitgeschakelden</i>	436
<i>a.8. ontspoorde jeugd</i>	437
<i>a.9. demente ouderen</i>	439
<i>a.10. verslaafden</i>	440
<i>a.11. gescheidenen en verstotenen</i>	442
<i>a.12. gehandicapten</i>	444
<i>a.13. gevangenen en veroordeelden</i>	448
<i>b. De externe terreinen:</i>	449
<i>b.1. Sociaal diaconaat</i>	449
<i>b.2. Globaal diaconaat</i>	450

D E E L III 459

5.9. Presbyteriek 459

1. De naam	459
2. Het werk:	460
<i>a. Beleid bepalen</i>	461
<i>b. Weiden van de kudde</i>	461
<i>c. De kudde beschermen</i>	462
<i>d. Voorbede doen</i>	462
3. De spanning:	463
<i>a. Bij het begin</i>	463
<i>b. In relatie met het gezin</i>	464
<i>c. In relatie tot het dagelijks werk</i>	464
4. De specialiteiten:	466
4.1. Algemeen	466
4.2. In het bijzonder	467
<i>a. De ouderling-scriba</i>	467
<i>b. De jeugdouderling</i>	468
<i>c. De studentenouderling</i>	469
<i>d. De seniorenouderling</i>	471
<i>e. De evangelisatieouderling</i>	472
5. De kwaliteiten:	473
5.1. Bijbels georiënteerd	473

5.2. Praktisch verwerkt	475
<i>a. Onberispelijkheid in zijn levenswandel</i>	475
<i>b. Onberispelijkheid in zijn gezinsleven</i>	475
<i>c. Bekwaamheid om te onderwijzen</i>	477
5.10. Pastoriek	478
1. Inleiding	478
<i>a. Naam</i>	479
<i>b. Begrip</i>	481
<i>c. Plaats</i>	482
<i>d. Indeling</i>	483
2. Geschiedenis	484
<i>a. Geschiedenis van de pastor</i>	484
<i>b. Geschiedenis van de pastoriek</i>	485
3. Principia:	489
<i>a. Het wezen van de dienst van de pastor</i>	489
<i>b. De namen voor dienst van de pastor</i>	491
<i>c. Het gezag in de dienst van de pastor</i>	492
<i>d. De roeping tot de dienst van de pastor</i>	494
<i>e. De vorming tot de dienst van de pastor</i>	495
<i>f. De bevestiging in de dienst van de pastor</i>	497
<i>g. De verlatting van de dienst van de pastor</i>	497
<i>h. De locatie van de dienst van de pastor</i>	498
<i>i. De gevaren in de dienst van de pastor</i>	499
4. Materialia:	503
<i>a. De pastor en zijn Zender</i>	503
<i>b. De pastor en zijn gemeente</i>	503
<i>c. De pastor en zijn kerkenraad</i>	504
<i>d. De pastor en zijn gezin</i>	505
<i>e. De pastor en zijn studeerkamer</i>	507
<i>f. De pastor en eigen zielszorg (zie sub 5.3.f.)</i>	508
<i>g. De pastor en zijn omgeving/de eigentijdse cultuur</i>	508
<i>h. De pastor en zijn beroepen</i>	509
<i>i. De pastor en zijn traktement</i>	510

<i>j. De pastor in zijn emeritaat</i>	510
<i>k. De pastor onder de kritiek</i>	511
<i>l. De pastor en zijn dienstkleeding</i>	512
<i>m. De pastor en zijn gezondheid</i>	514
<i>n. De pastor en zijn vakantie</i>	514
<i>o. De pastor en zijn bijbaantjes</i>	515
<i>p. De pastor en de politiek</i>	516
5.11. Evangelistiek	516
1. Benaming	516
<i>a. Die Innere Mission</i>	516
<i>b. Evangelisatie</i>	517
2. Omschrijving	520
3. Hoogtepunten uit de geschiedenis	521
<i>a. De jonge Christenheid</i>	521
<i>b. De eerste Apologeten</i>	523
<i>c. De Waldenzen</i>	524
<i>d. Georganiseerde activiteit</i>	525
4. Vormen en methoden	527
<i>a. De Zondagsschool</i>	527
<i>b. De Jeugdclubs</i>	528
<i>c. Studentenwerk</i>	528
<i>d. Recreatie-evangelisatie</i>	528
<i>e. Alpha-cursussen</i>	529
<i>f. Lectorverspreiding</i>	530
<i>g. Bijzondere kerkdiensten</i>	530
<i>h. Persoonlijk contact</i>	530
5. Het werkveld en de werkers	531
<i>a. Het werkveld</i>	531
<i>b. De werkers</i>	532
<i>c. Recente literatuur</i>	532
5.12. Missiologie	533

ORIËNTEREND DEEL :	534
1. De naamgeving:	534
<i>Prosthetiek</i>	534
<i>Apostolaatstheologie</i>	534
<i>Missiologie</i>	535
2. De omschrijving	536
3. Bijbelse gegevens:	537
<i>a. Het Oude Testament</i>	537
<i>b. Het Nieuwe Testament</i>	539
 HISTORISCH DEEL:	 541
<i>a. In de eerste drie eeuwen</i>	541
<i>b. Van de 4^e tot de 16^e eeuw</i>	542
<i>c. In de 17^e en 18^e eeuw</i>	544
<i>d. In de 19^e eeuw tot heden:</i>	549
1. In Duitsland	549
2. In Nederland	552
3. In Engeland	558
 PRINCIPIEEL DEEL :	 559
1. Motieven	559
2. Grondslagen	565
2.1. De inzet	565
2.2. De trinitarische basis	566
<i>a. De zending van de Vader</i>	566
<i>b. De zending van de Zoon</i>	568
<i>c. De zending van de Geest</i>	570
2.3. De komst van het Koninkrijk van God	571
2.4. De grenzen van de zending	574
3. Doelstellingen	576
3.1. Verkondiging van het Evangelie	576
3.2. Redding van mensen	578
3.3. Planting van kerken	578
3.4. Kerstening van de samenleving	579
3.5. Samenvatting	580

PRAKTISCH DEEL :	581
1. De zendeling	581
<i>a. Zijn opleiding</i>	581
<i>b. Zijn uitzending</i>	582
<i>c. Zijn begeleiding</i>	583
<i>d. Zijn repatriëring</i>	584
<i>e. Zijn financiering</i>	584
2. De zendingskerken	585
<i>a. Haar zelfstandigheid</i>	585
<i>b. Haar oecumeniciteit</i>	586
<i>c. Haar samenwerking</i>	587
<i>d. Haar hulpverlening</i>	588
5.13. Apologetiek	588
1. Aanduiding van de naam	589
2. Omschrijving van de inhoud	591
3. Bepaling van de plaats	593
4. Geschiedenis	594
<i>4a. De eerste eeuwen</i>	594
<i>4b. De Middeleeuwen</i>	595
<i>4c. De eeuw na de Reformatie</i>	597
<i>4d. Van de 17^e tot de 20^e eeuw: Enige</i>	
<i>belangrijke apologeten</i>	598
I. Blaise Pascal (1623-1662)	598
II. C. van Til (1895-1987)	599
III. C.S. Lewis (1898-1963)	601
IV. Neocalvinistische apologetiek	603
V. A. Plantinga	605
5. Actualiteit	607
<i>5a. Tegen het Verlichtingsdenken</i>	607
<i>5b. Tegen het Islamitisch geloven</i>	610
<i>5c. Tegen het vrije ethisch handelen</i>	613

5.14. Israëllogie	615
<i>a. De naam</i>	615
<i>b. De inhoud</i>	616
<i>c. De inkadering</i>	617
<i>d. De geschiedenis:</i>	622
1. <i>De tijd van de kerkvaders</i>	622
2. <i>De Middeleeuwen</i>	624
3. <i>De tijd van de Reformatie</i>	625
M. Luther	625
M. Bucer	626
J. Calvijn	627
4. <i>De tijd van het Europese Piëtisme</i>	629
Het Puritanisme	629
De Nadere Reformatie	633
Het Duitse Piëtisme	634
5. <i>Enkele grote figuren uit de tijd daarna</i>	635
De visie van F.D.E. Schleiermacher	635
De visie van Adolf Stöcker	639
De visie van Abraham Kuypers	641
6. <i>De uitgroei van het anti-semitisme in Duitsland (1933-1945)</i>	643
7. <i>Enkele uitspraken van theologen en kerken na de Tweede Wereldoorlog</i>	644
<i>e. De uitwerking</i>	645
<i>f. De verwachting</i>	647
Literatuur	648
Personenregister	686
B E S L U I T	708

WOORD VOORAF

Aan het begin van deze publicatie, waarin de neerslag van jaren studeren en zich bezinnen ligt opgesloten, maak ik een aantal noodzakelijke opmerkingen vooraf.

Mijn streven in het vervaardigen ervan was: elke dag één bladzijde, natuurlijk na veel voorbereidend werk; de weekenden en vakanties werden hiervan vanzelfsprekend uitgesloten. Maar ten diepste is dit boek de neerslag van zestig jaar, vanaf het begin van mijn studie theologie tot nu toe.

's Nachts – wat een heerlijkheid die rustige nachten! – heb ik veel kunnen nadenken: zo ontstonden langzamerhand en procesmatig het overzicht en de inhoud van de volgende bladzijden.

Dit boek staat op Bijbelse grondslag en vindt daarbij overtuigend zijn basis in het Gereformeerde belijden.

Hierin ben ik éénsgezind met verschillende auteurs.

Deze inzet ontstond bij mij door kennisname van de Reformatie, in het bijzonder die van Calvijn. Zie o.a. mijn: *De liturgie van Johannes Calvijn. Zijn publicaties en zijn visies* (Kampen 1987) en andere publicaties over deze reformator. Verder heb ik veel studie gemaakt van de Nadere Reformatie; daarover ging mijn dissertatie met als titel *De prediking van de Nadere Reformatie. Een onderzoek naar het gebruik van de klassifikatiemethode binnen de prediking van de Nadere Reformatie* (Amsterdam 1974, 2^e dr. 1981). Ik verwijs ook naar mijn boek: *De eerste homiletiek in Nederland. Ontstaan, vertaling, inhoud en verwerking van de homiletiek De Ratione Concionandi van Johannes Hoornbeeck* (Kampen 2009).

Verder ben ik bij verschillende gereformeerde theologen ter schole gegaan, zoals bij A. Kuiper in zijn *Encyclopaedie der Heilige Godgeleerdheid* Dl., I-III (ik acht dit uitgebreide werk wetenschappelijk nog altijd zijn beste publicatie), daarnaast ook bij: T. Hoekstra, K. Dijk, J. Waterink, C. Trimp, H. Jonker (zie over hem o.a. mijn doctoraal scriptie

in de literatuurlijst), W. Kremer (mijn leermeester), A.C. Barnard, Zuid Afrika, en de Egyptenaar prof. dr. Abd-ell-Masih Istafanous (wiens dissertatie *Calvin's Doctrine of Biblical Authority*, Eugene, Oregon in 2009 een 2^e ed.. kreeg), die ik op Cyprus en in Caïro verschillende keren heb ontmoet en gesproken en die een voortreffelijk kenner van de theologie van Calvijn is.

Men heeft mijn uitgangspunt wel genoemd de 'deductieve' methode (= afleidend, of uitgaand van het Woord van God naar de werkelijkheid en praktijk toe) tegenover de 'inductieve' methode die nu algemeen wordt gehanteerd op dit terrein van de theologie (zie: C.J. de Ruijter, *Meewerken met God. Ontwerp van een gereformeerde praktische theologie*. Kampen 2005) en de omgekeerde weg wil gaan. Ik wil niet anders dan uitgaan van en bouwen op het Woord van onze God en van hieruit de praktijk en de werkelijkheid in de bezinning betrekken. Want het Woord van God wil zeker daarin landen en daarin zijn werk doen. En in de beoefening van de wetenschap moet dit zonder meer het uitgangspunt en de norm zijn en blijven.

Vanuit deze bovenvermelde principiële overwegingen is ook gekozen voor de ondertitel: 'Eerherstel voor de bedieningen van het Woord', waarin de verschillende aspecten van deze studie zijn samengevat.

Mijn erkentelijkheid gaat bij deze uit naar boekhandel en uitgeverij H. Heijink in Hardenberg, die dit boek graag wilde uitgeven en naar zijn assistente Ida Veurink. Zij zorgden ervoor dat het in drie delen is verschenen.

Vervolgens spreek ik mijn grote dank uit voor drs. J.G.E. Brand in Hoogeveen, die meteen bereid was de drukproef kritisch te corrigeren. Hij deed dit werkelijk met bewonderenswaardige inzet en grote nauwkeurigheid.

Ik ben mijn God, de God van mijn leven en mijn werken, dankbaar dat ik deze studie kon beginnen. Én kon continueren, zelfs na mijn ernstige hartoperatie in 2007 (vijf omleidingen) met na vijf weken een geringe hartaanval daaroverheen. Dat vroeg inderdaad volhouden. Maar volhouden is het geheim om iets te bereiken, ook in de wetenschap en hier

dan in de theologie. Wie volhardt, die wint. Indertijd was dit het geval met mijn doctoraal studie, die ik in 1955 begon met zes collega's, doch waarvan de één na de ander afviel en ik alleen overbleef, maar ik zette door ¹. Dat was me van huis uit geleerd. Wat je aanpakt, moet je ook afmaken!

Zo is het ook gegaan met dit boek.

Gode zij dank voor al deze jaren werk en de leiding van zijn Geest daarbij.

Met vreugde heb ik er aan gewerkt in alle toewijding aan het beloftewoord van Hem, die trouw is aan wat Hij begon en gebruikt, wat naar zijn wil is, voor het volvoeren van zijn koninkrijk.

Hoogeveen 2016

T. Brienen

1 Zie hierover: A.P. van Langevelde, *In het klimaat van het absolute. Veenhof (1902-1983) Leven en werk.* (Diss.) Uitg. De Vuurbaak Barneveld 2015, 395v, 468-470